

СКЛАДОВІ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ІНДИКАТОРІВ СТАЛОГО РОЗВИТКУ МІСТА

Процес розв'язання проблеми забезпечення сталого економічного розвитку передбачає формування системи показників, які, з одного боку, деталізують фактори впливу на кінцевий результат і в такий спосіб визначатимуть доцільні напрями регулюючого впливу, а з іншого – дозволятимуть оцінити ефективність заходів, здійснених з цією метою.

По суті такі показники являють собою індикатори сталості розвитку економічної системи. У своїй сукупності вони утворюють соціально-економічну модель, реалізація якої не повинна виходити за рамки сфери екологічної сталості. Це означає, що кожне економічне рішення, яке приймається органами державного управління на всіх його рівнях, має бути вивірене на відповідність конкретним екологічним обмеженням. Наявні та потенційно досяжні засоби й можливості для здійснення впливу на характер розвитку соціально-економічної системи визначають напрями та темпи зміни показників, а отже, і рамки сфери її сталості.

У сучасних умовах вітчизняні науковці приділяють постійну увагу проблемам дослідження соціально-економічної сфери. Зокрема, деякі окремі проблеми теоретичного дослідження сутності соціально-економічного сталого розвитку, визначення індикаторів соціального, економічного та екологічного сталого розвитку міста проводили такі відомі науковці, як І. Ансофф, М. Володькіна, І. Круш, О. Лясковська, Г. Лреховський, Є. Самофалова, І. Федів, В. Цюник, О. Осідач, С. Богачов, І. Амоша та ін.

Водночас малодослідженими залишаються питання, пов'язані із формуванням системи соціально-економічних індикаторів сталого розвитку міста, а також застосування визначених індикаторів на практиці.

Методологія прогнозування економічного, соціального та екологічного

розвитку міста є органічною єдністю загальносвітоглядних, загальнометодологічних принципів, загальнонаукових методів пізнання і специфічної, приватної методології.

Це дозволяє бачити в теоретико-методологічній основі три структурних елементи. Перший з них – теорія і методологія філософії, соціології й економіки. Він є загальним і головним теоретико-методологічним елементом прогнозування економічного і соціального сталого розвитку міста. Другий елемент – це загальнонаукова методологія; третій – локальна система методології економічного і соціального сталого розвитку міста.

До основи першого структурного елемента входять: теорія пізнання, діалектика і теорія функціонування економіки.

Другий структурний елемент містить у собі систему загальнонаукових методів, таких як: спостереження, аналіз і синтез, індукція і дедукція, традиції, аналогії, сполучення історичного і логічного, моделювання соціально-економічних процесів, сходження від абстрактного до конкретного.

Третім елементом є система принципів і засобів організації і побудови теоретичної і практичної діяльності, пов'язаної з розробкою проектів управлінських рішень у формі стратегічних прогнозів, програм і планів економічного і соціального розвитку. У цьому структурному елементі знаходять свою конкретизацію і розвиток загальна методологія суспільних наук, теорія пізнання і система загальнонаукових методів стосовно прогнозування процесів економічного і соціального розвитку [6, 22].

Теорія прогнозування економічного і соціального розвитку – частина економічної науки, що виходить з основних висновків діалектичного й історичного матеріалізму, загальної економічної теорії (політичної економії), використовує теоретичні і

методологічні результати загальної теорії управління, галузевих економічних наук, соціально-економічної статистики, кібернетики, математичного моделювання соціально-економічних процесів. Теорія прогнозування визначає зміст прогнозування як систему прийняття рішень про майбутнє економічного, соціального та екологічного розвитку, засоби реалізації економічної і соціальної політики, розміщення продуктивних сил на території країни та їх узгоджене використання з екосистемою.

Мета прогнозування полягає в створенні наукових передумов, що включають: науковий аналіз тенденцій розвитку економіки і соціальних процесів сталого розвитку кожного міста зокрема; варіантне (сценарне) передбачення майбутнього розвитку, враховуючого як сформовані тенденції, так і намічені цілі; оцінку можливих наслідків прийнятих рішень; обґрунтування напрямків економічного і соціального сталого розвитку для прийняття управлінських рішень.

У процесі прогнозування вирішуються такі основні завдання:

- визначення соціально-економічних потреб і виявлення можливостей їхнього ресурсного забезпечення;

- обґрунтування найбільш раціональних напрямків використання ресурсів відповідно з поточними і перспективними потребами (відповідно концепції сталого розвитку);

- забезпечення збалансованості розвитку між окремими галузями і сферами господарського комплексу (матеріальним виробництвом і невиробничою сферою), галузями і видами виробництва, між суб'єктами господарської діяльності;

- підвищення рівня ефективного використання усіх видів ресурсів для досягнення максимально можливих результатів у розвитку соціально-економічних процесів, зважаючи на чинники сталого розвитку.

У період переходу економіки до фази підйому необхідність забезпечення сталого економічного розвитку вимагає залучення сучасних наукових основ прогнозування, удосконалення його форм і методів.

Розмаїтість використовуваних у

практичній діяльності прогнозів утворює визначену систему. Під системою соціально-економічного прогнозування традиційно розуміють визначену єдність методології, організації і розробки прогнозів, що забезпечує їхню узгодженість зі сталим розвитком, наступність і безперервність. Залежно від характеру досліджуваних об'єктів виділяють такі види прогнозів: економічні, природних ресурсів, науково-технічні, демографічні і соціального розвитку [4, 17].

Проте прогнозування економічного і соціального сталого розвитку міста має деякі специфічні особливості. По-перше, воно засновано на прогностичних методах. По-друге, прогнозування існує як самостійна галузь знань, тому що ряд соціально-економічних процесів не піддаються плануванню і є винятково об'єктом прогнозування. По-третє, прогнозування характеризує визначений, відмінний від інших шляхів пізнання соціально-економічної дійсності ступінь вивчення досліджуваного об'єкта, а також самостійні, хоча і взаємозалежні з ними форми передбачення його майбутнього стану.

Основними функціями прогнозування економічного і соціального сталого розвитку міста є:

- науковий аналіз економічних і соціальних процесів і тенденцій, який враховує екологічну безпеку розвитку міста;

- дослідження об'єктивних зв'язків соціально-економічних явищ сталого розвитку міста в конкретних умовах у визначеному періоді;

- оцінка об'єкта прогнозування;

- виявлення об'єктивних альтернатив економічного, соціального та екологічного розвитку;

- нагромадження наукового матеріалу для обґрунтованого вибору визначених управлінських рішень;

- ефективне функціонування системи збору, обробки, співставлення та реагування на зміни з використанням методики І. Ансоффа управління містом на підставі "слабкого сигналу" [1, 289].

Дослідження сталого розвитку міста ґрунтується на аналізі та прогнозуванні

характеристик різних систем на певний період. Складовими таких систем є: статистичні, соціальні, економічні та екологічні показники; індикативні показники, які відображають динамічність та структурність соціоеколого-економічних показників; системи інформаційного забезпечення (відділи статистичних даних, відділи муніципальних служб); органи місцевої, регіональної та державної влади.

Отже, під системою слід розуміти сукупність окремих об'єктів з наявністю невід'ємних зв'язків між ними.

Економічні та екологічні системи володіють змінними структурами, тобто рухомі, і формуються залежно від умов функціонування. Соціальна підсистема характеризується більшою стабільністю, вона менш рухома.

Соціоеколого-економічну систему можна охарактеризувати як нестійку, тому що досягти балансу інтересів у підсистемах, що складають загальну систему, дуже складно, а може і зовсім неможливо. Об'єктивно завжди існує суперечність між державними інтересами та інтересами окремих міст. Теоретично можливий момент сталої рівноваги системи в статичності. У динаміці соціоеколого-економічна система завжди знаходиться в стані наближення або віддалення від стану сталої рівноваги, коли дотримується паритет економічних, екологічних і соціальних інтересів.

Простежуючи зв'язки між підсистемами впродовж тривалого періоду, можна виявити закономірності розвитку систем. Переміщення сьогодні на перший план екологічного трактування сталої розвитку можна вважати закономірним, оскільки в більшості випадків досягнення економічної ефективності стає неможливим через негативні екологічні зміни.

Сталість системи – здатність динамічної системи зберігати рух за наміченою траєкторією, незважаючи на зовнішні дії. У плані сталості системи можна підрозділити на: нестійкі, гіперстійкі, глобально стійкі, приблизно стійкі, абсолютно стійкі [3, 124].

Сталість соціоеколого-економічної системи досягається не в абсолютному

розумінні, а як наближення до стану сталої розвитку, який залежить від досягнення балансу інтересів усіх структурних елементів міста.

Центральним елементом системи є індикатор – інтегральний показник, що кількісно визначає якісні характеристики тієї або іншої події, процесу, явища. У процесі зіставлення даних розробляється система взаємозв'язаних індикаторів, відповідних соціально-економічній системі, які, у свою чергу, характеризують сталість її розвитку.

Під індикатором слід розуміти параметри меж, у яких система, що включає організаційні механізми, технологічні зв'язки, матеріальні і фінансові потоки, може стабільно функціонувати і саморозвиватися. Індикатор не може бути заданий “точково”; на відміну від “показника”, що дає лише кількісну констатацію, індикатор носить векторний, тобто направлений в часі характер. Індикатори повинні бути взаємозв'язані і адаптивні, тобто регулярно корегуватися в процесі індикативного управління.

Індикатори можуть мати сенс граничних меж (мінімальних і максимальних) обсягів випуску або рівнів прибутковості для окремих підсистем (регіону, міста, окремих підприємств), меж податкових ставок, характеристик рівноважних (збалансованих) режимів розвитку багаторесурсних систем і т.п. Недотримання граничних значень перешкоджає нормальному ходу розвитку різних елементів відтворення, призводить до формування негативних, руйнівних тенденцій в економіці. Найвищий ступінь сталості та ефективності досягається за умови, що вся сукупність індикаторів знаходиться в рамках допустимих меж своїх граничних значень, а граничні значення одного індикатора досягаються не за рахунок іншого.

Єдиної системи соціально-економічних індикаторів сталої розвитку міста не існує. На це впливає багато перешкод, починаючи з банальної невиваженості даних для аналізу і закінчуючи особливостями розвитку міст, якими вони використовуються.

Проаналізувавши статистичні дані, вивчивши ряд наукових робіт, у рамках яких зустрічаються всілякі показники та індикатори соціально-економічного розвитку держав, регіонів, міст, усвідомивши необхідність уніфікації і практичної апробації узагальнених показників та індикаторів з метою виявлення взаємозв'язку між ними, регулювання їх критичних значень, пропонуємо визначити взаємодію соціально-економічних показників, використовуючи найбільш оптимальні індикатори соціально-економічного розвитку на прикладі міста Донецька (див. таблицю).

		2006	2007	2008			<i>I</i>			
		2006	2007	2008			2006	2007	2008	
	1	8,00	8,20	9,20	0,10	12,10	0,066	0,068	0,076	
	2	14,80	15,20	15,00	0,09	25,50	0,052	0,054	0,053	
	3	()	1,40	-0,40	-0,60	0,11	13,7	0,011	-0,003	-0,005
	4		1275,00	1666,00	2206,00	0,14	3039,00	0,059	0,077	0,102
	5	()	30,68	-2,37	446,40	0,12	738,00	0,005	0,000	0,073
	6		0,70	0,60	1,00	0,13	5,20	0,018	0,015	0,025
	7		28,00	28,00	22,60	0,08	35,20	0,064	0,064	0,051
	8		19,90	20,20	20,60	0,07	29,30	0,048	0,048	0,049
	9	()	111,80	107,70	106,30	0,06	158,90	0,042	0,041	0,040
	10		4,00	4,40	3,10	0,05	33,40	0,006	0,007	0,005
	11		11,84	10,84	10,27	0,05	16,00	0,037	0,034	0,032
							0,407	0,403	0,501	
	1	()	105,80	110,70	89,20	0,12	148,80	0,085	0,089	0,072
	2	(,)	28228,00	35836,50	46987,70	0,11	203371,00	0,015	0,019	0,025
	3		4,00	2,40	4,30	0,05	15,80	0,013	0,008	0,014
	4	()	161,80	89,00	165,80	0,06	403,30	0,024	0,013	0,025
	5	()	123,20	128,70	106,60	0,04	815,70	0,006	0,006	0,005
	6		34,1	31,2	36,5	0,1	50,60	0,067	0,062	0,072
	7	()	97,10	140,00	135,00	0,07	4477,10	0,002	0,002	0,002
	8	()	131,40	216,60	106,10	0,07	7913,80	0,001	0,002	0,001
	9	()	132,70	145,40	111,10	0,07	14100,00	0,001	0,001	0,001
	10	()	179,60	169,30	108,30	0,07	15498,10	0,001	0,001	0,000
	11	()	37,30	37,70	30,80	0,04	142,80	0,010	0,011	0,009
	12		6240,30	8123,80	10479,50	0,09	10479,50	0,054	0,070	0,090
	13	()	135,80	128,10	119,40	0,08	243,10	0,045	0,042	0,039
	14	10000	130,00	138,00	125,00	0,03	138,00	0,028	0,030	0,027
							0,352	0,356	0,382	
	1	()	82,90	89,90	80,80	0,40	174,40	0,190	0,206	0,185
							0,949	0,964	1,068	

Сумарні соціально-економічні індикатори сталого розвитку міста Донецька

мають оптимальні значення з точки зору сталого розвитку (див. рисунок).

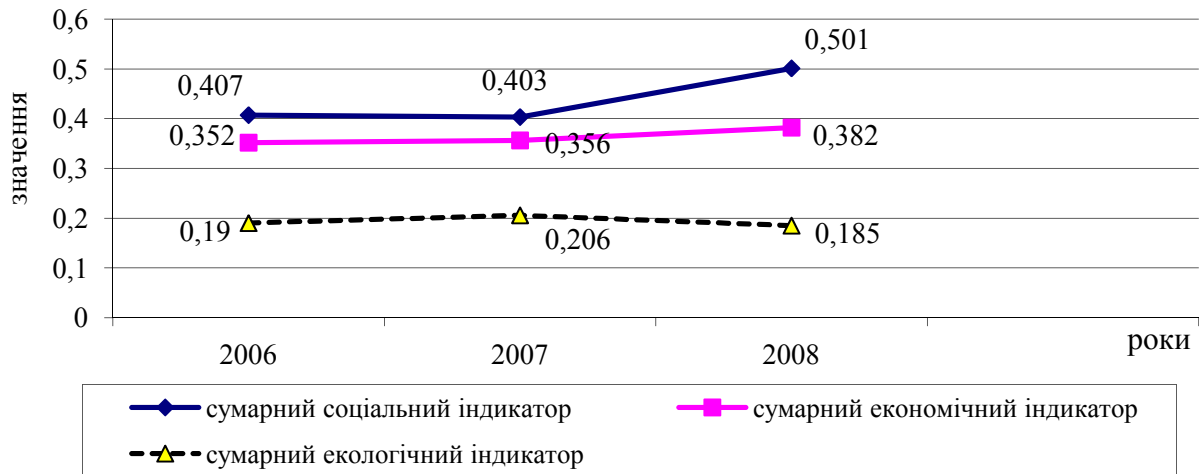


Рисунок. Сумарні соціально-економічні індикатори сталого розвитку м. Донецька

1. Сумарні соціальні індикатори протягом усього періоду зростають. У цілому зростання відбулося на 23%. Цьому сприяло зростання: загального рівня народжуваності, середньомісячної номінальної заробітної плати, забезпеченості населення житлом, темпів зменшення заборгованості з оплати населенням житлово-комунальних послуг. Негативну динаміку відображає зростання: коефіцієнта міграції населення, рівня зареєстрованого безробіття.

2. Сумарні економічні індикатори також поступово зростають. У 2008 р. темп росту склав 8,5% порівняно з 2006 р. Ця тенденція відбулася за рахунок збільшення: обсягу реалізованої промислової продукції (робіт, послуг) на одну особу, частки обсягу інноваційної продукції в загальному обсязі реалізованої промислової продукції, обсягу реалізованих послуг у розрахунку на одну особу. Негативні зміни простежувалися в динаміці: частки збиткових підприємств у загальній кількості підприємств, темпів зменшення обсягу імпорту послуг, зменшення прямих іноземних інвестицій до початку року, темпів зменшення роздрібного товарообігу підприємств, кількості малих підприємств у розрахунку на 10000 населення.

3. Значення екологічного індикатора спочатку зросло у 2007 р. на 8,4% у

порівнянні з 2006 р., а потім скоротилося на 10,2%. Тобто індикатор змінився приблизно на 2%.

Встановлення подібних індикаторів має певне практичне значення: по-перше, дані для їх розрахунку є серед статистичних показників соціально-економічного розвитку; по-друге, в цілому ці показники достатньо широко характеризують зміни, що відбуваються на рівні міст; по-третє, вони відображають реальну картину залежності граничних значень як малих, так і дуже великих міст.

Використання індикаторів дозволить: визначати межі режимів відтворення і сталого збалансованого розвитку багатересурсної та багатогалузевої економічної системи;

оцінювати ефективність економічних механізмів взаємодії підприємств, об'єднань, галузей у рамках міста;

складати прогнози реалізації стратегічних цілей міста і системи в цілому;

розробляти найбільш ефективні стратегії різних міст з урахуванням конкретних, таких, що є в даний період часу, і прогнозованих на майбутнє показників.

Висновки. Таким чином, за базовий рівень можна приймати різні показники: нормативи, інші раціональні норми, а при їхній відсутності – середні чи кращі

(максимальні чи мінімальні) досягнуті показники в окремих містах. Для позитивних явищ (стимуляторів) кращим доцільно вважати максимальне значення, а для негативних (дестимуляторів) – мінімальне. У тих випадках, коли аналізуються негативні явища й оцінюється їхній вплив на інвестиційні переваги в регіоні (місті чи районі певного регіону), часткові показники, що характеризують рівень розвитку окремих аспектів інвестиційних переваг, або факторів, що впливають на цей процес, повинні виступати зворотними величинами, тобто розраховуватись відношенням мінімального значення (нормативу) до фактичного. У такому випадку буде дотримана порівнянність коефіцієнтів, що розраховуються.

Якщо встановлений індикатор показує критичне значення, органи місцевої влади мають негайно відреагувати на це включенням регуляторів і здійсненням керуючих дій, які його скорегують.

Література

1. Ансофф І. Стратегическое управление / И. Ансофф. – М.: Экономика, 1989. – 519 с.
2. Круш П.В. Муніципальне управління: навч. посібник / П.В. Круш, О.О. Кожемяченко. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 168 с.
3. Ляковська О.О. Переваги та недоліки збалансованої системи показників / О.О. Ляковська // АПЕ. – 2008. – № 7. – 265 с.
4. Ореховский Г.П. Анализ и социально-экономическое прогнозирование развития города / Г.П. Ореховский // Городское управление. – 1997. – № 9.
5. Самофалова Е.В. Государственное регулирование национальной экономики: учеб. пособие / Е.В. Самофалова; под. ред. д-ра экон. наук, проф. Э.Н. Кузьбожева. – М.: КНОРУС, 2005. – 272 с.
6. Устойчивое развитие региона: модель, основные направления, концепция: моногр. / М.И. Умаханов, Р.Д. Шахпазова. – М.: ЮНИТИ-ДАНА: Закон и право, 2006. – 143 с.
7. Федів І. Основні економічні та соціальні показники міста Львова за 1999-2000 роки: Зб. / І. Федів, В. Цюник, О. Осідач та ін. / Інформаційно-консультативна агенція реформ “ІКАР-Україна”. – Львів, 2002. – 167 с.